

Študentské listy

1

2007

Príloha časopisu Listy

Milí čitatelia,

ako sme v poslednom treťom minuloročnom vydaní prílohy Študentské listy uviedli, prinášame Vám ďalšie dva ocenené víťazné príspevky, konkrétne od A. Šimerdovej a L. Matouškovej z 3. ročníka medzinárodnej študentskej konferencie stredoškolskej mládeže Poznejme sa vzájomne – Poznajme sa vzájomne, ktorá sa uskutočnila 7. decembra m. r. v priestoroch Modrej sály Slovenského inštitútu. Niesla názov „Čeština a slovenčina, jazyky stále blízke?“ Túto študentskú súťaž organizuje každoročne Klub slovenskej kultúry s podporou MŠMT ČR. Po prvýkrát sa v minulom roku konala pod záštitou kultúrneho atašé SR v ČR a riaditeľa Slovenského inštitútu v Prahe, spisovateľa Igora Otčenáša.

4. ročník konferencie sa v tomto roku uskutoční v priebehu decembra. ■

Radovan Čaplovič
Foto autor

Z 3. študentskej konferencie v Slovenskom inštitúte

Juraj Špitzer: Nechtěl jsem být žid

... Alexandr Jakubovič byl o něco starší než já. Studoval medicínu, ale o mnoho více se zajímal o literaturu a umění. Nákaza Freudovým učením, které mi přiblížil, mi nebyla užitečná na zkoumání vztahu různých pohlaví a hlubinných pohybů duše, užitek z psychoanalýzy spočíval o mnoho víc v možnostech zkoumat neurózy a psychózy a zejména agresivitu, vybudovanou fašismem. Zasvěcoval mě i do surrealismu. Nevím, jestli jeho autoři minili surrealismus tak, jak jsem ho tehdy pochopil. Pomáhal mi vidět životní jevy v absurdních souvislostech a spojeních, umožňoval volně snít, nechat se unášet do nadsutečna nelogicky spojenými obrazy, vyvolanými představami války, zániku světa a vlastní smrti, ale i obrazy, ve kterých se vítězilo nad příkořím

a smutkem. Byl to útek do světa fantazie a vidin nespoutaných realitou a logikou denního pořádku, která utrpěla porážku. Skutečnost byla absurdnější než nefantastičtější představa. Sebeironie a černý humor – Jakubovič v něm byl mistrem – pomáhaly přenášet se přes nálady skleslosti a stavy bezmocnosti, ve kterých pomáhá už jen posměch vůči sobě samému.

Autoři surrealismu mysleli zajisté na něco zcela jiného, když psali svoje manifesty za nové umění. Nemohli vědět, že výroba obrazů nebásníky, jako jsem byl já, může svým automatismem sloužit i jako úleva v tísní, něco jako přeříkávání žalmů. Jakubovičovi děkuji, že mě zavedl do docela jiného světa, ve kterém sice nebylo veselo, ale cítil jsem se v něm svobodný, odpoutaný od obklo-

OBSAH:

1 – 3 Juraj Špitzer: Nechtěl jsem být žid

4 NO NAME: První

pujícího mě světa a jeho institucí, které jsem považoval za nepřátelské.

Později jsem Jakuboviče potkal v bídě vojenské ubytovně v Liptovském Hrádku. K překvapení a radosti jsem ho objevil na nejvyšším lůžku vojenské patrové postele.

„Jak se máš?“ zeptal jsem se.

Podíval se na mě, jako bychom se byli rozešli sotva včera.

„Hniju a fosforeskuju. Nevidíš?“

Byl jsem sám. Povídal jsem si jen s otcem. Byly to vzácné chvíle, neboť otec byl nepřístupný a mlčenlivý. Doma sotva prohodil slovo. Tehdy jsem ještě nechápal, že jeho mlčenlivost byla výrazem tklivosti ze zkaženého života celé naší rodiny.

Všechno, čeho se dotknul, se zhroutilo. Vlastní i nevlastní vinou. Vyučil se tovaryšem v Budapešti. Jeho citovou výchovu určovala atmosféra krásného věku na přelomu století, pobyt ve Vídni, Straussově a Lehár, sedm let vojenské služby, završené hodností rotmistra. Po návratu do Krupiny si už v našem městečku nepřívykl. Po likvidaci obchodu s látkami a jinými textiliemi, zařízeního z matčina věna, se dal v době krize na příležitostný obchod, ve kterém vůbec neuspěl. Začal s ovocem. Horko těžko se mu podařilo

ušetřit peníze na celý vagón a poslat ho do Moravské Ostravy. Byl by vydělal slušnou částku, kdyby vagón nebyli omylem odtáhli na nesprávnou kolej. Když ho po reklamaci otevřeli, ovoce dávno shnilo.

Pokoušel se vydělávat jako obchodní zástupce, ale nechoval se skromně a pokorně, jak se na agenta sluší. Vystupoval vznešeně, elegantně se oblékal, uměl si získat úctu a respekt, ale nic neprodal. Když obchodník nakupuje od agenta, chce mít pocit, že mu prokazuje milost. V případě mého otce to bylo naopak. Svým zákazníkům

dával pocit, že je to pro ně významné, jestliže se snižuje jako zprostředkovatel mezi ně a velkodavatele. Potom se divil, když od něj nechtěli kupovat.

Stejně se choval i k příbuzenstvu. Namísto pokory a vděčnosti jim dával najevo, že se mohou cítit poctěni, jestliže mají vzácnou příležitost půjčit mu peníze, které těžko vracel. Příbuzní se neopovážovali říci mu přímo ani slovo. O to více trpěla matka. Pocházela z vesnické rodiny v podhůří, volně udržující tradici židovské náboženské kultury. Uměla dobře vařit, měla zpěvník oblíbených písní a sklon k melancholii. Její nesplněnou tužbou byla mužova pozornost, harmonická rodina a příkladná domácnost. Nic z toho se jí nespěnilo.

Ani nedokážu říct, proč jsem měl otce rád. Nepamatuji si, že by byl býval ke mně anebo k bratrovi něžný. Chvillemi mi ho bylo líto. Viděl jsem v něm bývalého světoběžníka nebo mušketýra, kterého osud zavál do naší malé Krupiny, těsně pro muže jeho rozměrů, ve které se už staletí nic vzrušujícího nedělo. Mušketýr v nemilosti a ve vyhnanství – tak jsem ho viděl. Musel žít s námi v upadajícím královském městečku, ačkoli byl povolán na hrdinské činy. Ale to vše bylo jen v představě, neboť můj otec byl pouze jedním z těch nešikovných Židů, na které se vztahovalo zlomyslné přísloví, že když se nehodí na obchod, nehodí se k ničemu.

Chodívali jsme spolu v postranních uličkách, abychom nebyli příliš na očích. Náš život určovaly zakazy. Už od léta roku 1941 byl ve veřejném zájmu zakázán Židům přístup na koupaliště. Na trh Židé

směli chodit jen po desáté hodině, kdy už bylo samozřejmě všechno prodané. Ve večerních hodinách nesměli chodit po ulici, nesměli navštěvovat árijské domácnosti, áriji židovské. V židovských rodinách a příbýtcích nebylo dovoleno chovat psy. Pes a Židé – to bylo nehumánní. Zvláštní vyhláškou bylo přikázáno, aby v domech se židovskými obyvateli byly na dobře viditelném místě vyvěšeny seznamy Židů. Cestovat se mohlo jen na zvláštní povolení, ale v posledních vozech. V autobusech a tramvajích směli Židé cestovat jen na zadních plošinách. Když byly dopravní prostředky přeplněné, Židé museli vystoupit. Každá vyhláška končila vyhrožováním, uvedením trestů a pokut.

Institucí nahánějící strach se stal Ústřední hospodářský úřad, který vznikl už roku 1940. V jeho čele stál jistý Augustin Morávek, jeden z inspirátorů protizhidských nařízení a zákonů. Psalo se i o jeho záslužném činu – předložil předsedovi slovenské vlády Vojtěchu Tukovi památný spis, ve kterém se chvástal, že svým německým přátelům poradil umístit slovenské Židy do Generálního guvernátu. Úkolem jeho úřadu bylo vyloučit Židy z hospodářského života a převést židovský majetek do árijského vlastnictví.

Často byly prováděny domovní prohlídky, pro nic za nic, ve větších nebo kratších intervalech. Měli svou osvědčenou praxi a techniku. Rodina se musela stáhnout na určené místo, do kuchyně, předsíňe nebo na dvůr, kde ji hlídali, zatímco gardisté anebo jiné orgány vykonaly prohlídku podezřelého bytu, po které vždy něco chybělo. Bytová prohlídka je vzrušující akce, umožňuje nahlédnout do soukromí, ukáží zvědavost, neboť umožňuje objevovat, nemluvě o její užitkové stránce. Navíc dá prohledávaným poznat a pocítit jejich bezmocnost a ponižení. Domovní prohlídka a arizace – to byly různé názvy pro legalizované krádeže. Slovo

prohlídka ztratilo svůj původní policejní význam, prohledávající nehledali nic podezřelého, co by mohlo prohledávaného usvědčit. Ostatně kdyby šlo o usvědčující materiál, mohl být snadno podstrčen. Prohlídka je forma teroru. Udržovala lidi v nejistotě a ve strachu, neboť se nikdy nevědělo dopředu, koho postihne a co se najde.

Měli jsme nosit žluté hvězdy, přišitě v srdcové krajině. Povinnost nosit žlutou hvězdu propagoval leták s textem, který se dal lehkou zapamatovat: „To je on, poznáš ho podle hvězdy! To je on, co všechno hrabe pro sebe! To je on, co pobuřuje a rozšiřuje lži! To je on, co poštvává proti státu a jeho přátelům! Dobře si zapamatuj ty, co se s ním spojují!“

Nenáviděl jsem žlutou skvrnu, o které jsem věděl, že jí byli označováni Židé už dávno ve středověku. V různých mystériích byl představován ďábel jako Žid se žlutou hvězdou nebo červenou skvrnou a špičatým kloboukem. Zůstalo to naštěstí jen při hvězdě. Nitranský župan navrhl, aby se Židé na Slovensku oblékali jako kdysi ve středověku, aby si nesměli holit brady a pejsy, aby se oblékali do kaftanů. V zájmu snadnější izolace a kontroly. Záměr izolovat vyhoštěné měl proniknout i do oblečení.

Ještě štěstí, že člověk může najít útěchu v historii. Ve třináctém století počet židovských duší v Bratislavě nedosahoval ani 800, navzdory tomu zasedání synody v Budapešti vydalo rozhodnutí, že je nebezpečné a s kanonickými zákony neslučitelné, aby se Židé neodlišovali od křesťanů. Bylo usneseno, aby každý Žid nebo

Anna Šimerdová, v pozadí členovia poroty

Židovka nosili kruh z červené látky. Tento znak měl být přišit na levou stranu svrchního oděvu. Ať by se Židé objevili kdekoli, museli nosit tento znak. Jak by se byli protivili tomuto nařízení, křesťané by s nimi nesměli obchodovat, nesměli jim podat vodu, poskytnout oheň. Křesťana, který neposlechl toto nařízení, postihl trest. Jistěže jako vždy i tehdy byly výjimky, diktované zájmem a strachem, před kterým se neubrání ani vládcové z milosti boží. Král Vladislav II. dal prostřednictvím královského dvorního místra městu Bratislava na vědomí, že osvobozuje židovského lékaře Zachariáše od povinnosti nosit židovský kabát, aby mohl bez ohrožení navštěvovat nemocné. Král později pozval uznávaného lékaře Zachariáše do svého sídla v Budapešti. Už tehdy platilo: Kdo je Žid, určím já.

Matka lomila rukama, neboť jsme s otcem nenosili hvězdu. Maličká, těžko pohyblivá, seděla doma celé dny sama a strachovala se, že nás někde napadnou a zbijí, což se stávalo. Myslela si, že když se budeme důsledně chovat podle předpisů, nic se nám nemůže stát. Stále žila v naivní víře, že zákony a předpisy člověka chrání, pakliže je dodržuje.

Otec odmítl poslušnost i tehdy, když vyšlo nařízení, aby Židé odevzdali střeň zbraně – bylo to ještě roku 1939. Přikázal mi ukrýt malý browning i s patronami do dřevníku. Když později přišel rozkaz odevzdat vzácné předměty, zlato, stříbro a kožešiny, poslal mě do sběrného střediska se starým opotřebovaným kožichem, který už dávno ztratil svou původní podobu. Hrozilo mi, že dostanu několik pohlavků. Zachránil mě před nimi místní taxikář Němec Plitschke, který měl službu jako ordnér. Znal mě z Ottovy dílny, kde jsem mu nejednou myl auto. Vyhodil mě ze sběrného střediska i s kožichem. Několik rodinných šperků a bůhví jaké haraburdí odnesl otec k našim spolehlivým árijským známým.

Především ze vzdoru, neboť velkou cenu neměly.

Náš byt v suterénu byl pustý, na podlaze chyběly koberce, na stole ubrusy, na oknech záclony. V této obnaženosti, která zbavila můj domov útulnosti, už byla předzvěst zániku. Židovskému nájemníkovi bylo možno dát kdykoli výpověď. Jestliže by se o byt ucházela árijská osoba, musel byt opustit do dvou týdnů. O náš byt se nikdo neucházel. Nestál za to. Navzdory tomu otec postupně odnášel z bytu, co se jen dalo. Domníval se, že i takto sníží zájem možného uchazeče. V poloprázdném bytě sedávala s vlhkým očima jen matka.

Za dlouhé roky obývání se v každém bytě nashromáždí nejrozmantější předměty, které se stanou součástí života rodiny. Rozmístění nábytku a rozložení předmětů určuje atmosféru všedních a svátečních dní. Když přišly zprávy o transportech, byty ztratily svůj ráz, vypadaly jako po vyrabování. Když byli odvezeni i jejich obyvatelé, brzy už nikdo ani nevěděl, jací lidé tu žili, že se tu radovali a truchlili, když někdo scházel.

Ale to se týkalo pouze nás vyhoštěných. Život ve městě plynul podle zažitých návyků. Lidé chodili do práce, po ulicích, rozmlouvali o každodenních problémech, nakupovali, smáli se, stavěli domy, děti chodily do školy. V blízkém Evangelickém a Katolickém domě byl každou neděli čaj o páté. Jen my s otcem jsme bloudili bez cíle. Někde v dálce, na neznámém místě se rozhodovalo o našem životě a my jsme na rozhodování neměli vliv. Ani jsme si neuvědomovali, že naléhavě přivoláváme řešení jakkoli katastro-

fální, jen aby už nejistota skončila.

Ani nevím, o čem jsme se s otcem bavili. Cítil jsem, že ho sklíču-je pocit viny a hanba. Jakoby se mi omlouval, že nebudu studovat na lékaře, že jsem musel okopávat na velkostatku řepu a mák, nosit pytle v bratislavském velkomlýně a v přístavu, že jsem byl ve vojenském pracovním útvaru, že nejsem hoden ani za praktika do automechanické dílny, že jsem sotva dospěl a už poznávám jen špatné stránky života. Jestliže se rozpovídal, bylo to vždy o válce – asi proto, že i jeho život proměnila válka. První i druhá. První ho naplnila skepsí vůči životu. Druhá mu zhasila život. Z bezmocného čekání očividně stárnul. Zanedbával naučený vzpřímený krok a začal se hrbít. Měl jsem ho tehdy velmi rád. Tak, jako se mi do té doby chtělo odejít z domu a žít samostatně, chtěl jsem teď být s ním, aby viděl, že jsem mu dobrým synem.

V mém vyprávění se už nebude vyskytovat. Později povím už jen to, jak jsem se s ním rozloučil. Byl jedním z tisíců Židů, které ve smutném roce transportů odvěkli i s jeho drobnou ženou, mou matkou, do Polska, ale byl to můj otec. V tom zlém čase a potom do poslední chvíle se k ní choval jemně a pozorně. Patrně jí chtěl vynahradiť chvíle nevěšimavosti. Každý člověk považuje své rodiče za neobyčejné lidi. Když je ztratí, stanou se ještě neobyčejnějšími a vzácnějšími.

Z konference

V březnu roku 1942 odešly do Polska první transporty. Mladí lidé, chlapci a děvčata. Byl jsem na bystrické stanici, když se zpěvem odcházel. Zpívali slovensky – jinak neuměli. Jejich zpěv byl překřikováni smutku. Bylo mi dokonce líto, že nejdu s prvním transportem, jak bych býval měl. Říkalo se, že jdou připravovat ubytování pro ty, co přijdou za nimi. Každý tušil, že to není pravda, že jdou do zlého a snažil se nedát to najevo.

Ze stanice jsem odešel dřív, než se dal vlak do pohybu. Rodiče se rádi vidí ve svých dětech, od svých dětí očekávají splnění svých nesplněných přání. Tam na stanici rodiče pohlíželi na své děti s mučivým pocitem viny, že je zplodili.

Vyhnul jsem se prvnímu transportu díky patriarchálním poměrům v naší rodině. Krátce před prvním transportem přišel od bratra list, že opouští Slovensko, že se rozhodl utéct do Maďarska, kde byly pro Židy příznivější podmínky. Otec se rozzlobil, že se bratr rozhodl jednat bez předběžného otcovského souhlasu a uložil mi, abych ihned odešel za bratrem a přivedl ho domů.

Matka se oblékla do nejhezčích šatů, které už dávno vyšly z módy. Navštívila na místním úřadě jistého pana Gašparíka, se kterým se seznámila za studentských časů. Měl právo udělovat Židům cestovní povolení. Mít takové povolení byla velká věc. Bez takového povolení nemohl Žid cestovat ani do sousedního města. Vrátila se domů celá šťastná v ruce s cestovním povolením vystaveným na mé jméno. Považovala to za velký úspěch. Pan Gašparík se na ni pamatoval, mile ji přijal a cestovní povolení jí ihned vystavil. Díky stykům naší rodiny s panem Gašparíkem jsem odešel hledat Malý Báb. Nikdy jsem tam nebyl, věděl jsem jen to, že Malý Báb je kdesi u Nitry. ...

Anna Šimerdová (17 let)
Gymnázium Jana Nerudy, Praha
(3. třída)
Foto Radovan Čaplovič

NO NAME: První

(Překlad)

Mě nepřesvědčí nikdo,
že je život krátký,
že končí jako tanec.

Že se sobě ukloníme
a naposledy
si zamávají dlaně.

Já nechci aby tvoje srdce ztichlo,
i tak se stane co se má stát,
vždyť život plyne rychle.

Mě nepřesvědčí nikdo,
že když člověk umře,
tak zůstanou jen fotky.

Člověk potřebuje naději,
alespoň něco,
alespoň tři tečky

Já nechci, aby tvoje srdce ztichlo,
i tak se stane, co se má stát,
vždyť život plyne rychle.

Tak nechť ten život trvá
a moje dlaň nedá sbohem tvojí dlani,
ty jsi moje první, co dala jsi mi světlo,
jako ráno za svítání.

Nechť trvá
a náš konec je jen otázkou času,
ty jsi moje první, se kterou jsem schopný
strávit život před smrtí na útěku.

Mě nepřesvědčí nikdo,
že když zemřu,
tak zůstaneš moje.

To je asi hlavní důvod,
proč se lidi
tak umírání bojí.

Príloha Študentské listy 1/2007 vznikla
i za podpory Úradu pre Slovákov
žijúcich v zahraničí.

NO NAME: První

(Volný překlad – přebásnění)

Neuvěřím tomu
že život to hned utne
záhy po aplausu.

Nepatříme sobě
když jednou provždy
zavane nám nebe.

Nechci tady zůstat opuštěný,
stejně to přijde prudce a rychle,
bude to konec chtěný.

Neuvěřím tomu,
že nebeská brána
stane se naší pastí.

Jen doufám, že nás zachytí
třeba lano
nad propastí.

Nechci tady zůstat opuštěný,
stejně to přijde prudce a rychle,
bude to konec chtěný.

Byla jsi moje první
a tvá něha už mě nikdy neopustí.
Pod kůží tě mám,
zapálíš můj oheň
jako vatru nad propastí.

Ať to trvá
a finiš je za kopcem v nedohlednu.
Pod kůží tě mám,
jedinou s níž
shořím i v lednu.

Neuvěřím tomu,
že sama smrt nás
i po smrti spojí

To bude asi to,
proč se nikdo
smrtí neukojí.

Lenka Matoušková pri preberaní ceny

Lenka Matoušková (17 let)
Gymnázium J. Seiferta, Praha
(sexta)
Foto Ján Chovanec